

HAAL TERT

**Bezoek
in Oost-Vlaanderen
de typische Denderstreek**

met
oude historische
steden en
pittoreske dorpjes.

Inlichtingen :

FEDERATIE VOOR TOERISME IN OOST-VLAANDEREN

Koningin Maria-Hendrikaplein 27, 9000 Gent

(Tel. 09/22.16.37)

Haaltert, kantwerkstersgemeente

VOORWOORD

Wapen van
Haaltert.

Onder de vele initiatieven van de Vlaamse Toeristenbond is de uitgave van een brochurenreeks, veelal gewijd aan een bepaalde gemeente, bij velen onder ons minder bekend.

Met de uitgave van een nummer in de Vlaamse Toeristische Bibliotheek waarin, zij het dan zeer beknopt, het verleden van onze gemeente beschreven wordt, zal ook in Haaltert de belangstelling gewekt worden voor deze leerrijke lektuur.

Met genoeg doen wij deze studie over de geschiedenis van Haaltert in, het resultaat van een initiatief van V.T.B.-V.A.B. en de medewerking van een aantal Haaltertnaren, welke dienen gelukgewenst om hun inspanningen.

Niet alleen onze studerende jeugd, maar alle inwoners van Haaltert stellen belang in het verleden van hun gemeente. Deze brochure zal voor velen een leemte vullen en het staat vast dat in het kader van de feestelijkheden om het gouden jubileum van de V.T.B. en om het 40jarig bestaan van V.T.B.-Haal-

tert, het verspreiden van dit werkje voor Haaltert van bijzondere betekenis is.

De V.T.B.-V.A.B. is in de waaier van de vele verenigingen onze gemeente één van de meest dynamische, misschien de snelst groeiende, daar het ledenaantal in korte tijd verdrievoudigde. Haar activiteiten houden gelijke tred met deze groei.

De gemeentelijke overheid is hiermee gelukkig en zal, zoals in 't verleden, deze werking blijven steunen.

Als burgemeester wens ik, in naam van alle gemeenteraadsleden, de V.T.B.-afdeling van harte geluk, alsmede allen die hebben meegewerkt aan de realisatie van dit werk.

De Haaltertse bevolking is U dankbaar.

*Namens het Gemeentebestuur,
G. Deleenbeer,
burgemeester.*

GESCHIEDENIS

Langs de huidige grote weg van Douai (Fr.) naar Hulst (Nl.), over Lessen en Geraardsbergen, bereikt men op 6 km. ten zuiden van Aalst, de gemeente Haaltert, met haar 7.000 inwoners, verspreid over een oppervlakte van ruim 900 hektaren.

Wanneer deze nederzetting ontstaan is, met die specifieke plaatsnaam, is bij gebrek aan oorkonden onmogelijk te achterhalen, maar dat ze tamelijk vroeg is ontstaan, staat vast.

Sedert het midden van de 3e eeuw na Kristus werd ons land een doorgangsgebied van Germaanse stammen, die in het verzwakte Romeinse rijk nieuwe gebieden zochten. Ook de Franken zetten zich in beweging, onder leiding van de Merovingers.

Dat deze laatsten zich hier hebben gevestigd, bewijzen stellig de oude Merovingische plaatsnamen, zoals Guto-inga-hem (Gotegem), Brando-inga-hem (Brantegem), Kuri-inga-hem (Kuringen), Muskasali, lage moerassige gronden, nu Muschezele genoemd, en Kattem, omheinde hoeve op verhoogde gronden, nu Kat.

Deze plaatsnamen, zomin als de namen ontleend aan de natuur van de grond, laten geen twijfel be-

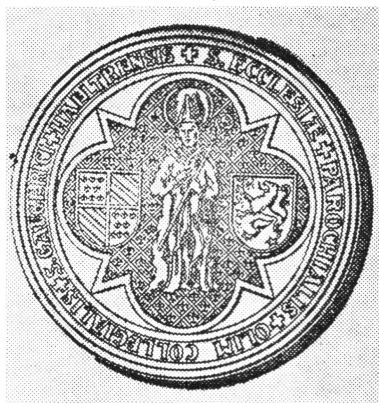
staan omtrent de reden, de oorsprong van de toponymie die 17 eeuwen nadien nog bestaat.

Een ogenblik meditatie over de waarde van het mini-woordje hem (heem) brengt ons tot de vaststelling dat de bewoners van de plaats, reeds bij het ontstaan van die plaatsnamen, het tot een zekere staat van beschaving hadden gebracht. Ze waren geen zwervers meer, maar inwoners, met vaste haard, die in gemeenschap leefden, onder leiding van Kuri, Brando, Guto. Dank zij het onverpoosd zwoegen van noeste handarbeiders mochten meer geestelijk aangelegden zich op hoger vlak begeven. Eens te meer blijkt duidelijk dat de materiële opgang een generatie vóór ligt op de geestelijke, dat de handarbeider even zeer mens als zijn broeder, de geestesarbeider, volle recht heeft verworven op zijn deel in de consumptiemogelijkheden van zijn tijd. De kouter, naar het romaans «Cultura», ontstaan uit de hardnekkigheid van wilde-bosontginners, is uitgegroeid tot het huidige hoge peil van cultuur.

Laten wij terugkeren naar de toponymie.

Hoe nu de plaatsnaam Haaltert verklaren?

De naam kende in de loop der tijden verschillende schrijfwijzen, afhankelijk van de uitspraak van die periode, eens met, dan zonder H, zoals Haletrut (1046), Haltra (1142-86), Haltera (1194), om uiteindelijk te komen tot de hui-

Kerkelijk zegel van Haaltert.

dige vorm «Haaltert» (in de volksmond Oiltjert).

Sommige etymologen vinden in de stam het woord «Halo», mansnaam, en in het tweede lid het woord «tre», vandaar «Halotre» of boom van Halo.

Halo zou aanvaardbaar zijn, maar hoe dan het tweede lid uitleggen? De meeste navorsers verkiezen de stam hal met de huidige betekenis van «wijn» en het suffix «truth», dat een kollektieve betekenis inhoudt, dus Haletruth = Wijmenier. In diezelfde gedachtingang kan men aan het woord de betekenis geven van bindmiddel, afgeleid van halfter of laagstammig buigzaam houtgewas of twijg.

Daar wijmen best gedijen in lage, natte gronden en rekening houdend met de natuur van onze bodem, komen wij tot het besluit dat de betekenis Wijmenier, alleszins als meest logische aan te nemen is.

Wijmen werden alhier normaal als bindmiddel gebruikt. Alles wat in bussels op de markt kwam, was met wijmen gebonden. De boeren, grote en kleine, teelden in de lochting, dus dicht bij de hand, wijmen voor eigen gebruik. Ook op grote oppervlakten, bij voorkeur lage gronden, groeiden wijmen voor de verkoop aan mandenvlechters en strodekkers.

Bij gebrek aan degelijke oorkonden kan men vanaf de tijd van de Romeinse bezetting tot het jaar 1046 niets met zekerheid vermelden. Dat hier een Romeinse bezetting heeft bestaan zou men kun-

nen afleiden uit vondsten. Dakpannen en metalen voorwerpen bleken na onderzoek door deskundigen uit de 3e eeuw te stammen.

Maar of deze voorwerpen, in 1959 op de Muis gevonden, tijdens het bouwen van een woning, nabij de nu verdwenen kapel, afkomstig zijn van Romeinen zelf of van een alhier verblijvende voorman uit eigen streek, is niet te bepalen. Met zekerheid kan wel gezegd worden dat ze van Romeinse oorsprong zijn.

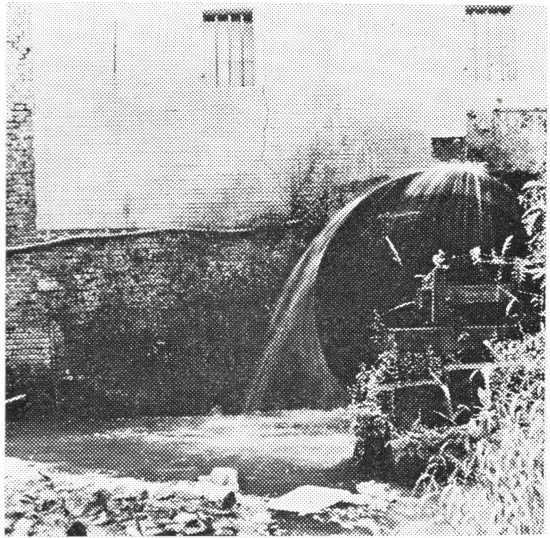
Zoals op vele plaatsen werd ook hier het kristendom vroeg gepredikt. In 1046 verleende de paus aan de Franse edelman Englebert d'Oisy, heer van Haletrut, de vergunning hier een kapittel te stichten, «in eerherstel van het kwaad door de voorouders aan de kerk van Haaltert berokkend». Worden hier de voorouders van Englebert zelf bedoeld, die, zoals toen meer gebeurde, kerkelijke goederen tot eigen voordeel hadden ingepalmd?

Of ging het over de vernielingen van kerkverwoesters, bijgestaan door plaatselijke medewerkers? Algemeen wordt aanvaard dat ook hier een kerkelijke stichting heeft bestaan, een benediktijnenabdij, in Brantegem. Buiten de kapel van Brantegem, die verdween in de 17e eeuw, blijven alleen plaatsnamen over, o.a. Groot en Klein Kruisveld, Kloosterken, Kerkweg, Papenveld e.a.

Wat de leenroerige indeling betreft was de gemeente in de 13e eeuw een heerlijkheid, in leen ge-

De watermolen.

Foto
Van Cannegem.

houden door Michiel van Boelare. Een eeuw later was het Jan van Rotselaar die het leen verkocht aan Hendrik van Vlaanderen, zoon van Gwijde van Dampierre. In de 16e eeuw werd Haaltert, samen met Ninove en Herlinkhove, door Filips II, koning van Spanje, afgestaan aan de hertog van Brunswijk, die het later overmaakte aan de graaf van Egmont. Nadien kwam Haaltert terug in de handen van de heren van Rotseelaar, tot de Franse Revolutie. Woelige dagen heeft men hier ook gekend. Kroniekschrijvers melden de inval van Spaanse ruitbenden (1567), die « ooc de jonghe dochters met soete woorden verleen, ende anderssins, dreeghende de ouders, diet gherne belletten zouden, doot te steken ».

Nadien kwamen de Geuzen en andere Malcontenten de hofsteden plunderen.

Pas waren de verschrikkelijke gevolgen van de pestepidemie (1610-15) voorbij of Franse legerbenden lieten van zich horen.

Een « patriotique aenmoedinge om alle gesaemendlyk te vechten als leeuwen » werd gedaan in de kerk op 20 juli 1670, door pastoor De Bruyne van Sint-Lievens-Houtem.

De Brigandsleuze « voor outer en heerd » vond toen reeds gehoor bij ons.

Onze voorouders kregen het hard te verduren, niet alleen op kerkelijk en oorlogsgebied, maar ook van het sisteem der heerlijkheden.

De gelukkige bezitters hadden het monopolie van de macht en kon-

den hierdoor bezittingen niet alleen verkavelen, bij huwelijken en sterfgevallen, maar ook verkopen en verpachten. Daar de inwoners, hun « lijfeigenen », aan de grond waren gehecht, werden ze ook mee verkaveld, verhuurd of verkocht, met vee en al. Ze hielden echter het volle recht zich van hun plichten te kwijten tegenover de nieuwe meesters... Alleen de hardnekkige, onwankelbare « hou ende trou » aan eigen haard en zeden heeft het hen mogelijk gemaakt deze « blijde » tijden te overleven.

WAPENSCHILD

Een middeleeuwse zegel vertoont veel gelijkenis met de huidige kerkzegel. In 't midden, een abt met mijter en staf, geflankeerd door twee schildjes met Vlaamse leeuw.

Later is het schild het wapen van de heren van Rotselaar geworden : drie rode leeuwen op zilveren veld.

Vanaf 1046 treedt Haaltert in een periode van historisch vast te stellen feiten. Het gestichte Kapittel (het kapittelhuis stond ongeveer waar nu de pastorie is) telde twaalf Kapittelheren, die een parochieherder moesten aanstellen. Dit Kapittel liet ook de vroegere kerk bouwen.

Deze toestand bleef normaal voortduren, tot het verblijf buiten de stad te gevaarlijk was geworden, tengevolge van de onlusten.

In 1495 vertikte een deel van de Kapittelheren het nog langer hier te vertoeven. Ze verkozen als verblijfplaats de versterkte, veilige stad Aalst. Vanaf dat ogenblik waren er voortdurend moeilijkheden. De Haaltertnaren verlangden het behoud van het Kapittel, terwijl de wereldlijke machthebbers, bezitters van heerlijkheden, volksvreemden, zich alle recht toeëigenden en het Kapittel definitief naar Aalst hielpen overbrengen. Niet-tegenstaande de steeds herhaalde, uitdrukkelijke verlangens van de

*Hoeve te Gotegem.
Foto
Van Cannegem.*

parochianen en van de Kapittelheren zelf, bleef alles gevestigd te Aalst. Alle verzoekschriften, zelfs die tot de paus gericht, bleven zonder resultaat. Dat de zaak ernstig was, wordt gestaafd door het feit dat ook het Huis van Oostenrijk tussenbeide kwam. Het door de paus bevolen onderzoek werd door deze heren eenvoudig genegeerd en de inwoners van Haaltert kregen vanwege Maximiliaan van Oostenrijk het verbod nog te roeren, onder bedreiging met strenge straffen !

Pieter Hunnink.

De Franse bezetting, einde 18e e., maakte een einde aan de vroegere kerkelijke stichting en het Kapittel werd ontbonden.

Bovenstaand gebeuren werd nooit vergeten door de Haaltertnaren. Nu nog staat in het kerkelijk zegel : « S. Ecclesiae parochialis olim collegialis S. Gaugerici Haeltrensis » (parochiale kerk, voorheen collegiale...).

EKONOMISCHE STRUKTUUR

Eerder in dit werkje werd er reeds op gewezen dat Haaltert reeds in vroege tijden bewoond was. De Romeinse beschaving drukte haar stempel op het wezen van het dorp. Grootkouter, Brulkouter, Kruis-, Middel- en Droeskouter zijn de « kouternamen » die wijzen op een vruchtbare bodem uit een ver verleden.

De Merovingische nederzettingen (Gotegem, Brantegem, Kuregem) situeren zich in de nabijheid van

deze kouters. De bevolkingsaanwas leidde tot de versnippering van die grote bedrijven en naast de burcht ontwikkelde zich het hoevensysteem (Hof ter Heiden ; Hof ten Haze). Deze hoven hadden behoefte aan vruchtbare gronden, die veroverd werden op de bossen : Beukhout (Boekent), Eikhout (Ekent)... en op de heide : Ede, ter Heiden, Heiveldeken. De bossen blijven niettemin een bepaalde economische waarde behouden, in zoverre zelfs dat in het midden van de 18e eeuw nog quasi de helft van de Haaltertse gezinnen een bosje in eigendom bezit, teneinde te voorzien in de nodige brandstof.

Wie landbouwbedrijf zegt, zegt ook veestapel en meteen weiden en meersen. Deze werden gewonnen op de lager gelegen gronden, de moerassige « broeken » : Larenbroek, Anderenbroek...

Zoals op vele plaatsen was ook hier het gros van de bevolking

aanvankelijk tewerk gesteld in de landbouw, de primaire sektor.

Hierbij dient echter opgemerkt dat, meestal in de winter, gesponnen en geweven werd. Dit spinnen en weven had echter geen commerciële uitlopers; het had hoofdzakelijk tot doel te voorzien in eigen behoeften. Het toponiem « Reutte » (1571) verwijst naar de plaats waar het vlas te roten werd gelegd.

Stilaan groeide echter een elementaire vorm van arbeidsspecialisatie. Een smidse wordt reeds vernoemd in 1466, in 1493 één in de Ekent en in 1635 één op de Houtmarkt. Een leerlooierij komt voor in 1628.

Kapitein Van de Weghe.

De heren en het klooster werden eigenaars van een molen. Een windmolen, eigendom van de graaf van Vlaanderen, werd door brand vernield in 1452 en niet meer hersteld. De watermolen te Gotegem wordt vermeld in 1387, een windmolen in de Molenstraat reeds in 1444. Van meer recente datum is de Topmolen, op 's-Gravenkerse-laar.

Economisch belangrijk waren ook de brouwerijen. Deze brouwerijen, « kammen » genoemd, doorstaan geen vergelijking met het beeld dat dit begrip thans bij ons oproept. Ze hadden trouwens slechts lokaal belang en dienden veelal om in de behoeften van één uitgebate herberg te voorzien. Uit de 15e eeuw zijn ons vier herbergen, waarvan drie ook brouwerij, bekend: het Schaak, de Hert, de Zwaan, alle verdwenen in de 18e eeuw, en de Lelie, die verdween in de 16e eeuw.

Zoals eerder gemeld vonden de gezinnen van kleine landbouwers een bijverdienste in het spinnen en weven. De opkomst van de mechanische weverijen zette hier evenwel een punt achter. Dit werk had geleidelijk aan een nijverheidskarakter gekregen. Niet alleen in eigen behoeften werd voorzien; er werd ook gewerkt voor de verkoop, vooral op de wekelijkse markt te Aalst.

Een poging van het Nijverheidskomitee, gedurende de jaren 1845-48, om de weefkunst van de ondergang te redden liep schipbreuk.

De kerk. Foto Van Cannegem.

Ter plaatse kwam geen nijverheid tot stand, met uitzondering van het kunstambacht : de kant, waardoor Haaltert een grote bekendheid verwierf. Dit ambacht kende gedurende 100 jaar een grote bloei. Omstreeks 1890 waren er te Haaltert 13 kantuitgevers, die werk verschaften aan 800 meisjes en vrouwen (in dat jaar waren er 3668 inwoners, van wie 1796

van het vrouwelijk geslacht). De jaren na de eerste wereldoorlog waren de top-jaren, met meer dan 30 kantfabrikanten, sedertdien geleidelijk in aantal verminderd. Mede het te kleine loon veroorzaakte een verschuiving, zodat meer en meer uitgekeken werd naar winstgevender werk op de naaimachine, in fabriek en atelier. De onttakeling van de landbouw ging na 1929 met rasse schreden vooruit. In 1950 was het aantal land- en tuinbouwbedrijven verminderd met nagenoeg $\frac{4}{5}$ t.o.v. het jaar 1866. Het verval van het (voornamelijk kleine) landbouwbedrijf, gelet op de economische onleefbaarheid, wijst er op dat tal van inwoners als arbeider of beambte een bestaansmogelijkheid hebben gevonden. De desertie van de landbouw kiemde in de 19e eeuw, nam grote vlucht na de eerste wereldoorlog en duurt voort tot op onze dagen.

Ten einde een beeld op te hangen van de huidige economische structuur, weze het ons veroorloofd enkele demografische kenmerken van het laatste decennium in tabelvorm weer te geven (bron : E.R.O.V. Gent) :

Jaar	Geboorten	Sterften	Natuurl. aangroei	Emigr.	Immigr.	Migratoir saldo	Bevolking
1961	154	72	82	241	230	— 11	6.757
1962	131	96	35	240	212	— 28	6.662
1963	154	81	73	269	248	— 21	6.714
1964	134	83	51	212	245	+ 33	6.798
1965	133	58	75	214	255	+ 41	6.914
1966	105	75	30	238	200	— 38	6.906

Bij het overwegend negatief migratoir saldo kunnen wij volgende bedenkingen maken: vooral de actieve bevolking is voorwerp van migratiebewegingen, hoofdzakelijk dan nog jonge en vitale gezinnen. Zowel bij in- als uitwijking zijn het vooral de arbeiders en beampten die migreren.

Veel jonge werknemers wijken na hun huwelijk uit, bij gebrek aan lokale tewerkstelling. Deze mensen, die elders hun carrière moeten opbouwen, verlaten definitief de gemeente.

In 1961 bedroeg de actieve bevolking 2.421 personen, d.i. 36,27 %.

Belangrijk is hierbij aan te stippen dat de werklieden, met 60,25 % van de actieve bevolking, het grootste deel in de sociale structuur wegdragen.

Wat de lokale tewerkstelling betreft: in 1966, 370 eenheden, d.i. 5,55 % van de totale bevolking, zeer weinig dus. Dit verschijnsel, kenmerkend voor gans het Land van Aalst, wijst op zeer belangrijke arbeidsmigratie.

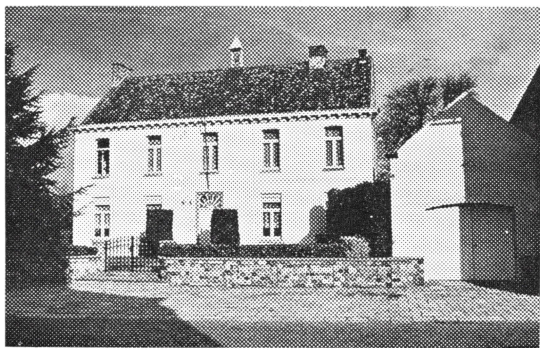
Gelet op de ontoereikende plaatselijke tewerkstellingsmogelijkheden, bestaat de actieve bevolking inderdaad grotendeels uit pendelaars. De volgende gegevens spreken voor zichzelf:

niet-dagelijks reizend: 28

dagelijks reizend: 1.534

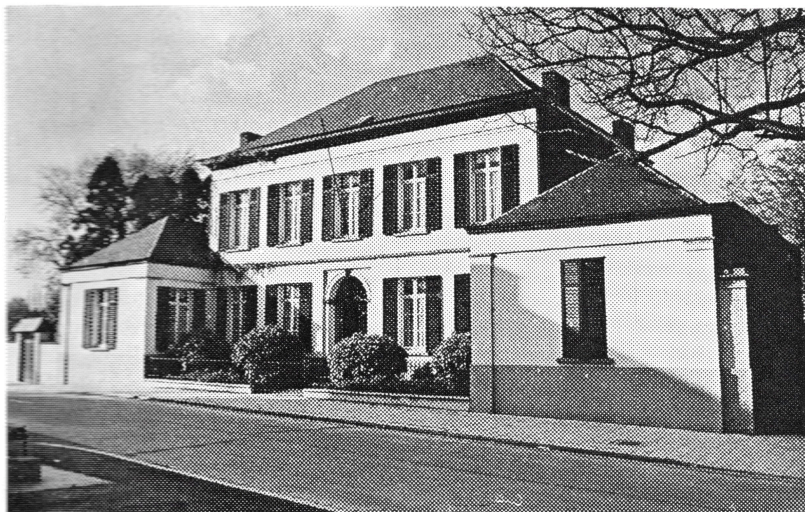
(Bron: N.I.S.-Volkstelling 1961)

Haaltert is op dit stuk een gemeente waarvan de bevolking grotendeels op tewerkstelling buiten de woonplaats is aangewezen. Men mag trouwens aannemen dat de ligging langs de spoorlijn Brussel—Kortrijk deze trend niet zal doen afnemen. De gemeente beschikt immers over twee stations, « Station Haaltert » en « Station Ede ». De Brusselse agglomeratie trok in 1961 nog 936 personen aan, d.i. 60 % van de totale pendelende bevolking. In dat jaar waren niet minder dan 823 inwoners van twee tot vier uur per dag reizend van en naar het werk, terwijl dit voor 78 personen meer dan vier uur per dag in beslag nam!

De pastorie.

*Foto
Van Cannegem.*

Het Warandahuis. Foto Van Cannegem.

Het gewestplan Aalst voorziet evenwel een ruimtelijke concentratie van industriële vestigingen (Aalst Wijngaardveld - Industriezones Erembodegem en Erpe-Mere).

Hierdoor hoopt men de pendelbeweging in onze streek, zowel in tijd als in omvang in te dijken.

Een tewerkstelling te Aalst of omgeving zou zeker heilzame sociale en familiale gevolgen hebben voor onze mensen.

Als besluit kunnen wij stellen dat de overschakeling van landbouwbedrijf naar salariaat en handel ongeveer een eeuw geleden werd ingezet. Vermits in de gemeente nagenoeg geen nijverheden een duurzaam bestaan kenden is het gros van de bevolking op tewerk-

stelling buiten Haaltert aangewezen. Daar de plaatselijke kleine en middelgrote ondernemingen onvoldoende de behoefte aan werkgelegenheid ondervangen, drukken wij de hoop uit dat de industriële vestiging in naburige gemeenten, zoals voorzien in het gewestplan, hierin een kentering zal brengen. De Haaltertse kantnijverheid, gedurende een eeuw beoefend als huis- en ateliernijverheid bracht niet de logisch te verwachten gunstige resultaten. Hogere lonen in andere nijverheden werkten het verval van dit kunstambacht dan ook in de hand.

Algemeen heeft de welstand, die de geïndustrializeerde maatschappij met zich meebracht, ook in Haaltert brede lagen van de bevolking bereikt, zoals blijkt uit de

moderne woningbouw en het voortgezet onderwijs.

ENKELE HAALTERTSE FIGUREN

Beroemdheden ontbreken hier, maar toch zijn er enkele personen: het vermelden waard.

Pieter Hunninck (1763-1853)

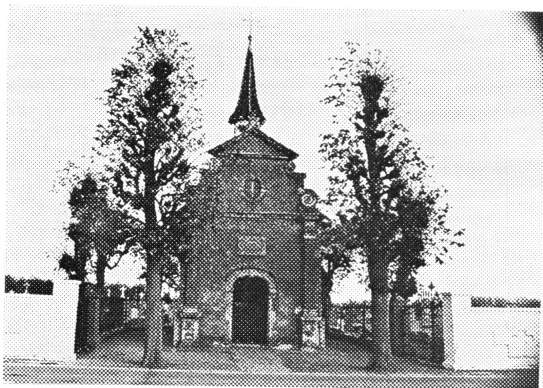
« Vlaemschen dichter op staender voet - Beruchte rijmelaar », was bezielt met een grote liefde voor zijn moedertaal en voor de dichtkunst. Behalve vele liederen en gedichten maakte hij een vijftigtal lofdichten, met elk meer dan 200 verzen.

In een geschiedkundig werk lezen wij: « De jonge man had den tijd der verdrukking van den Vlaemschen landaard beleefd, en diep geleden in de noodlottige dagen der vreemde overheersching en der taalverbastering; toen, in betere omstandigheden voor het vaderland, nieuwe kampers op-

stonden om, met kracht en talent, in te gaan tegen de werking dergenen, die ons volk gaarne zouden beroofd hebben van al wat hun eigen is en dierbaar blijven moet, rijmde Hunninck en zong met meer moed dan te voren tegen het juk der vernedering, tot opbeuring zijner stamgenoten en tot opwekking der in zijne ziel vurig blakende vaderlandsliefde. Voor zijn heengaan mocht hij, weliswaar nog in de verte! het licht zien dagen, dat éénmaal onbewolkt, in vollen luister, over zijn dierbaar Vlaanderen zou schijnen. »

Niet als « groot dichter » maar als één der moedigen die de Vlaamse taalstrijd begonnen, heeft Pieter Hunninck recht op een plaats in de geschiedenis van onze gemeente. Zijn woord heeft velen bezielt met de liefde voor taal en volk, een liefde die gans zijn leven beheerste.

Victorinus van de Weghe
(1834-1900), militair-dichter.

*Kapel van
O.L. Vrouw
van Bijstand
of Grote Kapel.*

Het nieuw
gemeentehuis.

Foto
Van Cannegem.

Buitengewoon sociaal voelend burger. Werd kapitein bij de infanterie te Brussel. Hij was één van de eersten in België (1868) die de militaire wetten en verordeningen in het Nederlands vertaalde. Publiceerde verscheidene dichtbundels in de periode 1870-95, o.a. Eerstelingen, Denderloover, Het leven door, Verzamelde gedichten e.a. Een vers van zijn hand :

.....
dan zou uit rede en plicht
de broederliefde groeien
en recht en plicht
zou elk begrijpen in zijn lot,
dan zou elk kind der aarde
in ieder kind der aarde
een denkend wezen zien,
hetzelfde kind van God.

Armand Jooris (1858-1928)
Buitengewoon begaafd orgelist, muziekleraar en dirigent. Was koster te Haaltert van 1882 tot 1928. Schreef en toondichtte het (ons) bekende lied : De Waelpuut.

Broeder Denis (Alfons de Schep-
per) 1882-1971

Was directeur van de St.-Lucas-
scholen. Ter dood veroordeeld in
1917 door de bezetter, ontsnapt
hij aan de kogel, dank zij tussen-
komsten van de paus en de koning
van Spanje.

Generaal-overste van zijn kongre-
gatie, met residentie in het Vati-
kaan.

Frans Coppens (° 1895)

Verwierf grote bekendheid als
landschapschilder, met fijn kolo-
riet en uitzonderlijk perspectief.
De critici noemen hem één der
sterkste kleinmeesters in Vlaan-
deren.

Jozef de Brouwer (° 1909)

Verwierf grote vermaardheid als
geschiedschrijver en toponymist.
Mocht, als blijk van waardering
voor zijn jarenlange onverpoosde
aktiviteit, verscheidene eervolle
prijzen en vermeldingen in ont-
vangst nemen (1).

(1) Bij het schrijven van dit werkje
mochten wij beroep doen op de vol-
ledige steun van pastoor De Brouwer,
waarvoor dank.

FOLKLORE

De meest volkse devotie was die voor de H. Laurentius, reeds vóór 1500. De heilige werd aangeroepen tegen de « brand » (een huidziekte), ook tegen de brand van het vlas, vandaar dat de omme-gang de naam « Vlasmis » kreeg. Vroeger kwamen de pelgrims, met duizenden, naar Haaltert voor de Vlasmis. Met het verdwijnen van de vlaskultuur, bleven ook de be-vedaarders weg. Ter vervanging van de Vlasmis werd sinds 1954 de zomerbegankenis ter ere van de H. Aldegonde, met processie, ingevoerd op de zondag na 10 mei. Nu nog echter is die dag « Vlasmis » te Haaltert.

De aloude jaarmarkt heeft plaats op de 4e donderdag van oktober. Nog altijd is deze feestelijkheid een grote aantrekkingspool voor velen, ook uit naburige gemeen-ten.

De jaarlijkse kermis wordt gevierd de 4e zondag van augustus.

Eén van de oude volksspelen wordt nog iedere zondag beoefend te Haaltert, nl. het bolspel.

Hierdoor kreeg onze gemeente ook een grote faam in binnen- en bui-tenland ; hier woonde namelijk één van de befaamde bollen-draaiers, Theodoor Monpays. Hij sierde zijn bollen met grijze verf. Hij wou niet weten van andere kleuren ; dat ruikt naar politiek, beweerde hij, en bij de bolders telt dat niet ! Het « bollen draai-en » wordt nu nog voortgezet door C. Meganck.

Alhoewel ze veel van hun vroe-gere luister verloren, zijn er toch nog twee volksgebruiken die be-oefend worden, nl. het zich ver-kleden en het van huis tot huis gaan zingen op Driekoningen-avond en het rondgaan van de kinderen op oudejaarsdag om hun « godsdeel ». Vroeger kregen zij snuisterijen, nu een geldstuk.

MOOI HAALTERT

Wij kunnen niet roemen op prachtige kunstwerken uit vorige eeuwen ; alles is hier « gewoon », maar de toerist die een tocht door onze gemeente maakt, moet toch bekennen : « 'k wist niet dat Haal-tert zo mooi was » !

Op het Dorp, in het centrum van de gemeente, staat de Sint-Goriks-kerk. De eerste parochiekerk be-hoorde tot de vroeggotische stijl en was opgetrokken uit de be-roemde Balemse steen. Ze telde niet minder dan zeven altaren en bevatte kostbare kunstwerken.

Door de bliksem getroffen en af-gebrand op 13 februari 1869, werd de kerk volledig gesloopt.

Eén schilderij werd uit de brand gered, nl. de marteldood van de H. Laurentius door Jan van Cleef (1686).

De huidige neogotische kerk, naar de plannen van de Gentse archi-tekt F. de Noyette, werd opge-trokken in 1870. Ze werd inge-wijd door Mgr Bracq op 23 sep-tember 1872 (100 jaar geleden !).

Sedert 1955 bezit ze een beiaard met 44 klokken.

Een paar gebouwen op het Dorp zijn wel het bekijken waard, o.a. de pastorie met noedklok (1694), de warandawoning en het «nieuw gemeentehuis».

De waranda, een prachtig (privé-)park, zit gevangen tussen het Dorp, de Brielstraat, de Pluimstraat en de Achterstraat, met middenin een majestatische kanada-boom, in de volksmond genoemd «'t wandelstokske». Hij is ongeveer 200 jaar oud en heeft op een hoogte van 2 m een omtrek van ongeveer 7 m!

Het nieuw gemeentehuis, volgens het kadaster «'t oud huys van Haeltert», door het gemeentebestuur aangekocht in 1969, werd een jaar later «het gemeentehuis». Het 17e-eeuws gebouw heeft een mooie voorgevel, binnen een mozaïekvloer en een eikenhouten trap met beeldhouwde versieringen. Door het Dorp (in Haeltert: de Krebbe) naar de Houtmarkt. Toch even uw aandacht voor twee be-

waarde oudheden. Op de hoek van het Nieuwstraatje een verbouwde hoeve, met monumentale inrijpoort, met jaartal 1739. Op een stijl van de nog steeds authentieke poort, merkwaardige figuurtjes gebeiteld. Verder langs het woonhuis van de vroegere olieslagerij en maalterij (nu garage), met jaartallen 1778 en 1836, naar het kerkhof, met beschermde kapel van O.L.Vrouw van Bijstand (1703).

Tot voor 1869 was de begraafplaats rond het kerkgebouw; nadien werd ze verplaatst naar de Houtmarkt, aan de kapel. De steen (vóór het gemeentehuis), vroeger gebruikt door de veldwachter om de gemeentelijke aankondigingen «te lezen» na de missen, zou een grafsteen zijn van het eerste kerkhof.

We naderen de twee gehuchten «in 't groen» Eiland (vroeger Terheiden) en Mussenzele. Hier stond «'t Hof ter Heyden», dat reeds vermeld wordt in de 13e eeuw, en 't Schaliënhuis, een

*De Molenbeek
te Gotegem.*

*Foto
Van Cannegem.*

pachtwoning van bovenvermeld hof. Op rustige veldwegels door de Droeskouter, 't Wijngaardveld, langs de Hoek en Ziekhuizen, door de Hollestraat (grens Haaltert-Kerksken), langs het Boekentveld naar Brantegem, « het mooiste stukje Haaltert ».

Samen met Gotegem was dit gehucht de bakermat van onze gemeente. Haaltert zou daar ontstaan zijn in de Merovingische tijd. Al een hele poos geleden, maar intussen vloeit er nog altijd de kronkelende Molenbeek, midden rustige weiden en heerlijk groen, met hier en daar een typisch hoevetje en met de oude watermolen reeds vermeld in 1387. In deze omgeving staat ook het enige overgebleven hof, « 't Hof Stoy's » of « Hof ten Haas » (15e eeuw). Het heeft spijtig veel van zijn oorspronkelijk karakter verloren.

Na een flinke klim ontwaren wij de resten van een stenen windmolen, de Topmolen. Hij werd gebouwd omstreeks 1770 en kwam buiten gebruik rond de jaren 1920.

Wij staan hier op het hoogste punt van Haaltert, met prachtige vergezichten ! Nu op weg naar het centrum, over het « Priester Daensplein », met nieuwe kapel, naar het Brielplein of Brulplein.

Wie nu de oudere mensen van « den Briel » hoort spreken, zal dra merken dat in hun jeugderinneringen een glimlach over vergane glorie zweeft. De oude Briel was het rustieke kader, dat

Armand Jooris inspireerde tot het lied « De Waelpuut » :

« Rondom den Waelpuut was 't eertijds zo goed.

Elk was er blij en gerust van gemoed,

Onder de linden en tussen het groen,

's Morgens en 's avonds, maar meest op de noen.

Waelpuut, vaarwel, trouwe gezelschap,

't Klokje met zijn klanken zoet zegge ook zijn afscheidsgroet

Waelpuut, trouwe gezelschap, vaarwel

.....

De Waelpuut was een waterput, omringd door lindebomen en was de geliefkoosde pleisterplaats van de boeren uit de omtrek. In de zomer, wanneer het 's middags te heet was, verpoosden ze in de schaduw van de lindebomen. Helaas, na de eerste wereldoorlog werd de Waelpuut gevuld en later werden ook de bomen omgehakt. Alleen de Sint-Jozefskapel, een schilderij en het liedje (dat nog dikwijls met heimwee gezongen wordt) zijn de laatste overblijfselen van dit landelijk kader.

Op de weg naar het Dorp hangt tegenover het Bejaardengesticht, opgericht omstreeks 1880, tegen de gevel van een oude hoeve een merkwaardig kruisbeeld, met originele tekst (1753) :

« Hier is verongelukt onbedagt
Andries Coppens op de jagt

Oud 14 jaren

Bid God dat zyne ziele

Mag ten hemel vaeren.

Peyst op my.

Het merkwaardig kruisbeeld.

geLYck Men Daer aChter sIet
 Dat es CLaer aen MY gesChIet.
 Pr Coppens fait a Viane-1753.
 Een vondst is wel het inwerken
 van Romeinse cijfers in de tekst,
 zodat tweemaal het jaartal 1753
 kon gevormd worden.
 Een eerste maal in de zin : « ge-
 lyck men... » met de cijfers

GERAADPLEEGDE WERKEN

- Toponymie van Haaltert - J. De Brouwer.
- Bijdrage tot de parochiale geschiedenis van Haaltert - J. De Brouwer.
- Geschiedenis der Oost-Vlaamsche gemeenten - De Potter en Broeckaert.
- Het bolspel in Vlaanderen - R. Van der Linden.
- Haaltert, Handelsstructuur - L. Van de Woestijne.
- De Autotoerist, 1970, blz. 1516, Merkwaardig kruis te Haaltert.

Deze brochure werd uitgegeven ter gelegenheid van het 40jarig bestaan van V.T.B.-V.A.B.-Haaltert.

LYCMDCI en een tweede maal in de zin « dat es clær... » met de cijfers DCLMYCI.

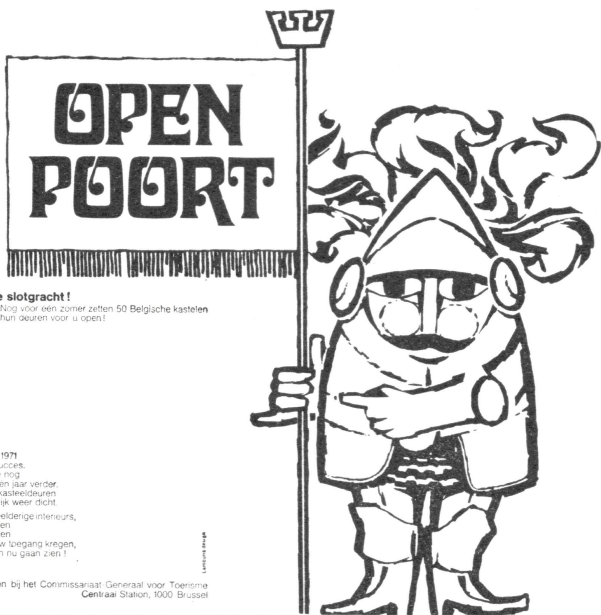
Voor ons zien wij de eerder, genoemde « Warande ». Wij nemen echter de nieuw aangelegde Muisstraat. « Muis » is een vervorming van « Muesken » (Int veldeken neven den bruelcoutere, gehucht : muesken).

Het Herrenhout, waar nu een nieuwe woonwijk tot stand komt, is de plaats waar de burcht stond van heer Engelbert, stichter van het Kapittel in 1046. Vandaar de benaming van de Dreef, Engelbergsdreef.

Volgen wij de dreef tot de provinciale baan Aalst—Geraardsbergen. Hier zou rond 1800 de Sint-Gorikspuit gelegen hebben. Met kermis liet zich iemand voor geld en drank in de put werpen ; hij moest er dan uitgeraken. Deze eigenaardige wijze van kermis vieren werd op aandringen van de pastoor in 1830 afgeschaft.

Van hier is het slechts een paar stappen naar het Dorp, de plaats waar wij de wandeling rond Haaltert begonnen.

DE KASTEELHEER WACHT OP U!

Kom over de slotgracht!

Nóg voor een zomer zeffen 50 Belgische kastelen
hun deuren voor u open!

Het Kastelenjaar 1971
was een reuze-succes.

Daarom doen we nog

een jaar verder.

Daarin gaan de kasteelheeren
ontferpendelijk weer dicht.

Pronkkamers, weelderige interieurs,
romantische tuinen

waar vroeger alleen

de happy few toegang kregen,
kan iedereen nu gaan zien!

Vraag inlichtingen bij het Commissariaat Generaal voor Toerisme
Centraal Station, 1000 Brussel

Auteur: **Maurits Vanhoeck**, °Gent 17-9-1900
Woont te Haaltert, Brul 37. Lagere school te Gent
Poperinge en Hoegaarden, humaniora aan het Sint-
Jozefscollege te Aalst. Beambte bij de Belastingen
van 1918 tot 1965. Belangstelling: literatuur, ge-
schiedenis, heemkunde.

DE VLAAMSE TOERISTISCHE BIBLIOTEEK

die onder dezelfde leiding staat als de bondsbladen „De Toerist” en „De Autoerist”
van de Vlaamse Toeristenbond vzw., resp. Vlaamse Automobilistenbond vzw., Sint-Jakobs-
markt 45-47, Antwerpen, geeft ten minste iedere maand een brochuurtje uit, dat een of
ander toeristisch, technisch, artistiek of wetenschappelijk onderwerp behandelt, meestal
in verband met een „aktualiteit”, een of andere gebeurtenis, verjaardag, herdenking, enz.

Stichter-hoofdredakteur : Jozef van Overstraeten.

Hier volgt de lijst van de 25 laatst verschenen nummers :

119. Piet Christleven. - Toeristische rally's.
120. Jozef Lauwers. - Perk en David Teniers II.
121. Frans Heyvaert. - Wandelpaden te Meise.
122. Hendrik Le Page. - De vesting Lillo.
123. Alex Stevens. - De Kalmthoutse Heide.
124. Erik Clerckx. - Het Rijksinstituut voor Tuinbouw te Vilvoorde.
125. Jozef Lauwers. - De koorbanken van Hoogstraten.
126. Guy Decock. - Tiegem, parel der Vlaamse Ardennen.
- 127-128. Albert Goovaerts. - Schoonselhof.
129. Rita Hostie. - De Sint-Michielskerk van Antwerpen.
130. Alfred van den Bossche. - Het Goedelepad te Hamme.
131. Jan van den Broeck. - Het Verdrongen Land van Saaffinge.
132. Adriaan Claasen. - Achel, top van Limburg.
133. Hendrik Le Page. - De vesting Willemstad.
134. Willem Enzinck. - Reimond Kimpe, schilder van het wezen der dingen.
- 135-136. André Demedts. - Het land van Streuvels.
137. Justinus Ansay. - 's-Gravenvoeren.
138. Jozef Lauwers. - Levensschets van kunstschilder Martin Bollé.
139. Andreas Marcus. - De abdij van Bornem.
140. Marcel Lambin. - De Antwerpse Citadel.
141. Karel de Decker. - 20 jaar Salon van de Vlaamse Humor.
142. Staf Keymeulen. - Karnaval te Aalst.
143. Carl van de Kerckhove. - De kerk van Strijtem.

Een abonnement op twaalf achtereenvolgende nummers, verzendingskosten inbegrepen,
kost de uitzonderlijke gunstprijz van slechts 200 fr. Losse nummers zijn te bekomen tegen
20 fr. (22 fr. indien toezending over de post moet geschieden) in al de VTB-boekhandels;
waar men ook kan inschrijven door giro of storting op de postrekening. De dubbele
nummers 110-111, 127-128 en 135-136 kosten elk 40 fr. (42 fr. over de post).

Drukkerij : Het Volk, Forelstraat 22, 9000 Gent.

Kaftontwerp Marc Raes, Haaltert.

Uitgever : Vlaamse Toeristenbond vzw., Sint-Jakobsmarkt 45-47, 2000 Antwerpen.